

рацію робочої сили. Крім того, нашою державою підписано ряд спеціальних угод, що регулюють соціальний захист та механізм працевлаштування українських громадян в приймаючих країнах. Двосторонні угоди з питань працевлаштування українських громадян в інших країнах дозволяють більш ефективно захищати права українських громадян за кордоном.

Для вдосконалення механізму державного регулювання міжнародної трудової міграції доцільним є створення єдиного регулюючого органу – Державної міграційної служби. Окрім поєднання в одній структурі повноважень щодо контролю за працевлаштуванням українських громадян, дана організація має встановити тісний контакт із закордонними службами, які займаються питаннями зайнятості та працевлаштування іноземних громадян. Забезпечуватись така співпраця повинна, в першу чергу, через розвиток інституційної структури, відкриття представництв ДМС в головних регіонах перебування трудових мігрантів з України.

Суперечливість явища трудової міграції підводить до висновків про те, що основний зміст політики держави у відповідній сфері має полягати у мінімізації її негативних наслідків, максимальному використанні позитивних для громадян (у тому числі – працівників-мігрантів) та суспільства результатів. Політика регулювання трудової міграції має виходити з того посту-

лату, що право громадянина виїжджати за рубіж є невід'ємним від його права на гідний рівень життя вдома, тобто права мати роботу або власний бізнес, які б дозволяли реалізувати себе, забезпечити оптимальне використання ресурсу домогосподарств.

1. Проект Закону про державну міграційну службу в Україні [Електронний ресурс] / Ліга Закон // Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/alldocWWW/394CA0A4E60CD6CD C22574270050534A!OpenDocument&ed=2008_04_08 2. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами 14.06.1994 [Електронний ресурс] / НАУ. Законодавство України. – Режим доступу: http://www.nau.kiev.ua/cgi-bin/nauonlu.exe?ugod+210135_t+guest 3. Малиновська О. Інституціоналізація управління міграціями: пошуки оптимальної моделі та міжнародний досвід / О. Малиновська // Україна в Європейській та Євразійській міграційних системах: регіональні аспекти: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції, Харків, 23 березня 2009 р. – К.: ВД "Стіло", 2009. – С. 101-114. 4. Мозоль А. Характеристика і аналіз міграційного законодавства та міграційних процесів в Україні / А. Мозоль // Право України. – 2001. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/19/608> 5. Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології. – К., 2005. – 128 с. 6. Шегда Н. Українська імміграція в Італії / Н. Шегда. – Рим, 2006. – 35 с. 7. Common Immigration Policy for Europe: Principles, actions and tools. [Electronic resource] / Europa – Gateway of the European Union // Mode of access: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/402> 8. European Neighbourhood Policy [Electronic resource] / Europa – Gateway of the European Union // Mode of access: http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm

Надійшла до редколегії 12.09.11

М. Хмара, канд. екон. наук

РОЛЬ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ У СТАНОВЛЕННІ ІННОВАЦІЙНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток світової економіки характеризується загостренням конкурентної боротьби між країнами, регіонами, корпораціями та фірмами. Суттєвим чинником посилення цього процесу є становлення та розвиток високотехнологічних кластерів. Їхня діяльність виступає важливим аспектом формування стійкої конкурентоспроможності регіону або галузі.

Modern development of the global economy characterized by increasing competition between countries, regions, corporations and firms. A significant factor in strengthening this process is the formation and development of hi-tech clusters. Their work is an important aspect of forming a sustainable competitiveness of the region or industry.

Інтеграція української економіки у світову економічну систему не може відбутися за умови ігнорування світових тенденцій, результатом якої є поява інтегрованих структур. Від пріоритетів, обраних державою у сфері підтримки інтеграційних процесів у підприємстві, залежатиме місце країни в системі світогосподарських зв'язків та її міжнародна конкурентоспроможність.

Що стосується України, то в 1998 році в Хмельницькій області був створений перший вітчизняний кластер. У 2005 році були сформовані 5 кластерів в ряді галузей, серед яких будівельний, швейний, харчовий – в Хмельницькому, харчовий та туристичний – в Кам'янець – Подільському. До складу харчового кластеру входять підприємства харчової та переробної промисловості Хмельницької області, спільна діяльність яких спрямована на виробництво нових видів конкурентоспромож-

ної продукції, яка реалізується під загальною торговою маркою. Також в області з'явилася ділова мережа зеленого туризму, створена на базі кількох малих підприємств. Досвід Хмельницької області у формуванні кластерів є корисним для інших регіонів. Особливо для західних областей, де традиційно розміщені невеликі виробництва з використанням місцевих природних ресурсів та місцевого кадрового потенціалу, що, як показує світовий досвід, найбільше сприяє кластеризації. На думку експертів, наступним сектором кластеризації в Україні стануть автомобільна промисловість та інформаційні технології.

Дані табл. 1. свідчать, що освоєння виробництва інноваційних видів машин, устаткування, апаратів, приладів найбільше відбувається загалом по 9 регіонах України.

Таблиця 1. Освоєння виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах за регіонами

	Освоєно виробництво інноваційних видів машин, устаткування, апаратів, приладів					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Україна	657	786	881	974	1047	1138
Автономна Республіка Крим	38	30	26	34	48	59
Дніпропетровська обл.	31	62	56	74	87	104
Донецька обл.	68	53	39	47	62	85
Закарпатська обл.	2	8	4	6	12	16
Запорізька обл.	58	66	60	72	85	97
Київська обл.	-	-	25	37	42	58
Львівська обл.	37	9	52	46	63	81
Одеська обл.	17	12	14	23	38	69
Харківська обл.	64	82	74	93	109	127

Безперечним піонером кластеризації в Україні варто вважати Хмельницьку область. При сприянні Асоціації "Поділля Перший", що об'єднала у своїх рядах вчених, підприємців, фінансистів та представників влади, вдалося в період з 1997 по 2000 р. сформувати кілька виробничих кластерів, у т.ч. швейний, будівельний, харчовий, туристичний, продовольчий та зелений сільський туризм, які функціонують й сьогодні. Досвід регіону Поділля став найважливішим полігоном в освоєнні специфіки й перспектив кластеризації для інших двадцяти шести регіонів України.

До регіонів, що зуміли домогтися успіхів у формуванні кластерних об'єднань, крім Хмельницької області, варто віднести АР Крим, Івано-Франківську, Рівненську, Полтавську, Сумську, Харківську, Херсонську, Одеську й Миколаївську області. Досвід розвитку кластерних ініціатив на Поділлі, в Прикарпатті, Поліссі, Криму та в інших регі-

онах свідчить про те, що формування сучасних партнерських відносин між місцевими державними органами, діловими колами, а також місцевими науковими й освітніми центрами є складним комплексним процесом.

Будівельний кластер є одним з найбільших в Україні за обсягом продукції, що виробляється. Кластер був створений у 2005 році та об'єднує близько 30 підприємств, частина яких спеціалізуються на виробництві будівельних матеріалів, проектуванні, будівництві, дизайні, що забезпечує повний цикл будівництва зі здачею об'єкту "під ключ". Інші підприємства кластеру надають торговельні, маркетингові, юридичні та інформаційні послуги. В цілому варто відмітити згідно даних табл. 2, що інноваційна активність промислових підприємств України за напрямками розширюється, і згідно проведеним прогнозам чисельність підприємств, які залучають у виробництво інновації буде зростати в Україні.

Таблиця 2. Інноваційна активність промислових підприємств України за напрямами проведених інновацій

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1103	1118	1472	1763	1932	2483
з них за напрямами дослідження і розробки	317	293	-	367	392	476
внутрішні науково дослідні роботи	-	-	285	352	391	487
зовнішні науково дослідні роботи	113	98	120	145	163	178
придбання нових технологій	61	46	-	55	67	83
з них придбання виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій, ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів	61	46	-	49	58	69
придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з впровадженням інновацій	549	510	-	565	578	593
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва	378	353	-	373	395	419
маркетинг, реклама	336	293	-	329	343	359

Складено автором за матеріалами [1]

Необхідно відмітити, що досвід організації кластерів в Україні напрацьовано проектом Департаменту Міжнародного розвитку Великобританії (DFID-Department for International Development) "Розвиток приватного сектору", у межах якого, починаючи з 2003 року, надавалася допомога для удосконалення бізнес-середовища у Житомирській, Одеській та Харківській областях. За чотири роки функціонування проекту у цих регіонах створено такі кластери, як "Українська асоціація каменю" (Житомир), "Одеські вина", "Харківська асоціація виробників устаткування машин", які на сьогодні успішно розвиваються.

Державну стратегію регіонального розвитку України до 2015 року затверджено постановою КМУ від 21.07.2007. року. Цей документ визначив умови для підвищення конкурентоспроможності регіонів "реструктуризацію економічної бази окремих регіонів та створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі" [2, с. 35]. Відмінною рисою цього документу є те, що державна підтримка у вигляді збільшення обсягу інвестицій в окремі галузі економіки та реалізації інновацій сфокусована на двох основних видах регіонів тих, де "необхідно реструктурувати традиційні галузі з критично високим рівнем зношеності основного капіталу та наявністю ризиків виникнення техногенних катастроф національного масштабу" [2, с. 45], а також "регіонах, які мають досвід роботи із створення наукоємних та високотехнологічних продуктів" [2, с. 40]. У цих регіонах держава сприятиме інноваційному розвитку та забезпечуватиме проведення досліджень та

розробок з використанням останніх науково-технічних досягнень шляхом:

- Проведення конкурсів національних інновацій та венчурних ярмарків з метою забезпечення інвестування насамперед найбільш перспективних інноваційних проектів;
- Збільшення обсягів державного замовлення на підготовку кадрів для інноваційного підприємництва (інноваційних менеджерів та фахівців з венчурного інвестування) [2, с. 49-50].

В Концепції Державної цільової економічної програми "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008-2012 роки" зазначається, що виконання Програми дасть змогу "забезпечити розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури – високотехнологічних кластерів" [2, с. 56]. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року передбачає створення "науково – виробничих кластерів" у м. Києві, Київській та Львівській областях [2, с. 73]. Розвиток кластерних ініціатив в Україні виявило необхідність першочергового здійснення задач важливого значення.

Звичайно, стан кластеризації в Україні можна характеризувати як початковий, тому проаналізуємо його. Індекс інноваційного розвитку, розрахований нами як інтегральний показник середньозваженого значення регіональних часток інноваційної активності підприємств, реалізованої інноваційної продукції та наукових організацій у відповідних загальноукраїнських показниках, згрупований за методом рівних відстаней, дає наступну картину (табл. 3.). Місто Київ за ІІР (Індекс інноваційного розвитку) лідирує з великим відривом від наступної групи областей, яких налічується всього чотири.

Таблиця 3. Інноваційний розвиток регіонів України

Регіони-члени кластеру	Характеристика кластеру
м. Київ	Регіон з найвищим рівнем інноваційного розвитку
I. Харківська, АР Крим, Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Львівська, Закарпатська області.	Області з високим рівнем інноваційного розвитку (центр кластеру – Харківська обл.)
II. Волинська, Вінницька, Кіровоградська, Івано-Франківська, Донецька, Полтавська, Тернопільська, Миколаївська, Луганська, Сумська області.	Області з середнім рівнем інноваційного розвитку (центр кластеру – Донецька обл.)
III. Житомирська, Чернівецька, Хмельницька, Рівненська, Херсонська, Чернігівська, Черкаська області, м. Севастополь.	Області з низьким рівнем інноваційного розвитку (центр кластеру – Чернівецька обл.)

Автор виділяє області з високим та середнім показником інноваційного розвитку. Остання група – об'єднує 7 областей та місто Севастополь. Вона має досить низький інноваційний розвиток. Якщо виходити з того, що стабільний розвиток розпочинається, коли щільність ознак явища певної якості досягає 20% і вище, то цьому стану відповідає тільки місто Київ. Отже, Україна ще дуже далеко знаходиться від цього рівня, адже середній показник знаходиться у межах 5-7%.

З вище викладеного варто зробити **наступні висновки**. Усвідомлення досвіду країн, що здійснили постіндустріальну трансформацію, та виходячи з циклічно – постадійного розвитку світового господарства, трансформація української економіки уявляється за наступними варіантами: інерційно-ринковий варіант: створення досконалих (знеосблених) ринкових механізмів (речово-факторного розвитку економіки та спонтанної-соціалізації), та їх швидке впровадження; деіндустріалізація економіки, з наданням переваги сектору послуг; активне залучення прямих іноземних інвестицій та використання внутрішніх резервів для переходу на інвестиційну стадію економічного розвитку; поступове входження українського суспільства в коло глобальної соціалізованості; інноваційно-проривний варіант: підтримуюча галузева та міжгалузева кластеризація економіки з метою оновлення всіх сфер господарської діяльності з використанням стратегії залучення іноземних інтелектуальних досягнень; визначення реального переліку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності проривного характеру (для України 2-3 напрями); розробка спеціальної інвестиційно-інноваційної політики проривного типу; інформаційне забезпечення та створення інституційної інфраструктури проривного інноваційного розвитку; створення прогностичних маркетингових компаній для вивчення майбутнього попиту; розробка системного механізму інноваційних мотивацій; створення на кластерній основі системи постійної підготовки інноваційного споживача, інтелектуала та висококваліфікованого працівника; створення у регіонах з кращим рівнем інноваційного розвитку кластерів для підготовки умов реалізації інноваційно-проривних програм.

Незважаючи на всі проблеми й труднощі, які переживала Україна за останні роки, процес кластеризації був досить динамічним та має успіх у певних регіонах країни. Тільки за рахунок координування дій в об'єднанні зусиль державних установ, освітніх та наукових закладів, малого й середнього бізнесу можна досягти успіху, підвищити конкурентоспроможність економіки та життєвий рівень населення України в умовах жорсткої конкуренції у міжнародному поділі праці.

Ознайомлення зі світовим досвідом розвитку високотехнологічних кластерів, особливо в країнах-членах Європейського Союзу, дає приклад Україні щодо необхідності проведення ефективної реструктуризації конкурентоспроможності великих державних комплексів та переходу до формування нових мережевих структур. Зокрема це стосується авіакосмічної промисловості, яку віднесено до стратегічних секторів пріоритетного розвитку згідно проекту діючої структури залучення прямих іноземних інвестицій – трирічному плану (2007-

2010 рр.) Українського центру сприяння іноземному інвестуванню InvestUkraine. Держава має сприяти максимізації притоку іноземного капіталу саме в стратегічні сектори національної економіки, оскільки від їх діяльності залежить зростання добробуту регіонів. Галузевий інноваційний кластер матиме позитивний вплив на розмір потоку іноземних інвестицій, оскільки характеризується такими важливими чинниками, як значний експортний потенціал, потенціал технологій та інновацій, потенціал модернізації.

Створення на базі космічної галузі України галузевого інноваційного кластеру забезпечить виробництво національного наукомісткого продукту та його реалізацію на зовнішніх ринках. Галузевий інноваційний кластер є структурою нового технологічного укладу, створеною на основі вертикальної інтеграції космічних підприємств України, за принципом кооперації інноваційних стратегічних ресурсів і використання ефекту синергії. Рух у напрямі зростання потоків фінансових ресурсів через розширення відносин зі стратегічними партнерами гарантує компонування елементів усіх видів міжнародної співпраці та усіх рівнів прийняття управлінських рішень; спричиняє перспективне і пропорційне зростання економічного потенціалу та інноваційно-експортної складової; характеризує залежність ефективної діяльності підприємств від логічності, послідовності і узгодженості рішень на всіх рівнях державного управління.

Територіальна концентрація підприємств у Києві, Дніпропетровській області та Харкові зменшує витрати, пов'язані з транспортуванням та інфраструктурою. Кооперація космічних підприємств дозволить підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності на основі збільшення надходжень від експорту високотехнологічної, наукомісткої продукції та зниження питомої частки витрат на зовнішньоекономічні операції.

Поетапне закріплення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт за окремими підприємствами галузевого кластеру сприятиме збільшенню ефектів синергії у діяльності національної космонавтики. Кооперація підприємств-виробників, комплектуючих підприємств та організацій прикладного значення призведе до скорочення загального терміну розробки і виробництва нових космічних технологій завдяки концентрованому використанню інноваційних потенціалів підприємств космічної галузі України. Об'єднання економічних потенціалів підприємств галузі дозволить подолати перепони зростанню маркетингових можливостей, оскільки прогнозується зростання загальногалузевої кількості іноземних делегацій, відкриває шляхи збільшення експортного потенціалу за рахунок скорочення питомої ваги витрат на зовнішньоекономічну діяльність.

В цілому формування високотехнологічних кластерів у єврорегіонах сприяє підвищенню конкурентоспроможності Європи в цілому та ефективним перетворенням в 15-ти областях України, які мають можливість брати участь у розвитку єврорегіонів. Застосування механізму кластерної моделі надає можливість покращити інвестиційний клімат, сприяє об'єднанню природних, технологічних та інтелектуальних ресурсів, а також співпраці влади, бізнесу, громадських органі-

зацій у напрямі подолання застою та забезпечення економічного зростання.

1. Дані електронного ресурсу Державного комітету статистики України: www.ukrstat.gov.ua 2. Постанова Кабінету Міністрів України "Державна цільова економічна програма "Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009 – 2013 роки": від 14.05.2008 р., №447 // Офіційний вісник України. – 2008. – №36. – Ст.1201. 3. Соколенко С.І. Проблеми та перспективи посилення конкурентоздатності економіки України на

основі кластерів / Соколенко С.І. // Міжнародна науково-практична конференція "Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів": (м. Львів, 26-27 червня 2008 р.). 4. Сорока Р. Про створення, функціонування та перспективи територіально-галузевих виробничих систем (кластерів) у промисловому комплексі Львівської області / Сорока Р. // Еф.держ.управління: 36.наук.праць. – Львів, 2005. – Вип. 8. – С. 316-324.

Надійшла до редколегії 12.09.11

Д. Глухова, асист.

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі інноваційний тип розвитку є пріоритетним для багатьох країн світу, який, в свою чергу, формує нові виклики для міжнародних конкурентних позицій національних економік. Для всіх учасників МЄВ постають завдання пошуку шляхів проникнення та завоювання нових сегментів світового ринку і посилення міжнародної конкурентоспроможності, здійснення яких можливе за рахунок впровадження новітніх технологій та забезпечення тісного зв'язку між державним та приватним секторами у сфері інновацій. В розрізі сучасних тенденцій становлення "економіки знань" для України актуальним постає питання усунення всіляких перешкод на шляху до розвитку науково – інноваційної сфери та впровадження їх результатів у виробництво.

At the present stage of development of an innovative type is a priority for many countries, which, in turn, creates new challenges for the international competitive position of national economies. For all participants in international economic relations defining tasks are to find ways of penetration and gain new segments of the global market and the strengthening of international competitiveness for possible implementation by the introduction of new technologies and ensure close links between public and private sectors in innovation. In the context of modern trends in the formation of "knowledge economy" for Ukraine's current address is the question all sorts of obstacles to the development of research – innovation sector and the implementation of its results in the production.

У сучасних умовах глобалізації економічного життя розвинуті країни, де наука виконує роль головного економіко-відтворювального фактора, забезпечують свій розвиток за рахунок вдосконалення існуючих технологій, техніки та використання принципово нових наукових досягнень. Міжнародний технологічний та науковий обмін, трансфер інтелектуального потенціалу – одна з ознак нашого часу.

Українська економіка в період фінансово-економічної кризи гостро відчула негативні наслідки фактичної відсутності реформ у науково-технологічній сфері та відсутності сприятливого інноваційного середовища для підвищення конкурентоспроможності реального сектору і продуктивної зайнятості. Криза виявила як структурні деформації української економіки, так і неготовність науково-інноваційної системи до швидкого впровадження науково-технічної продукції в промисловість, енергетику, ЖКГ – галузях, де потенційні втрати від використання застарілих технологій особливо значні.

Національні інтереси України вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження її науково-технологічного потенціалу, забезпечення ефективного його використання для подолання кризових явищ у економічному та соціальному розвитку.

Швидко втрачаються можливості розвивати належним чином наукові дослідження, оперативне впроваджувати їх результати у практику, реагувати на світові науково-технологічні досягнення та ефективно використовувати їх у національних інтересах. Значна частина вітчизняних товарів не відповідає рівню сучасного наукового та технологічного забезпечення, що зумовлює їх неконкурентоспроможність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках.

В Україні відсутній дієвий механізм інвестування масштабних технологічних змін. Державні науково-технічні програми часто не забезпечують досягнення конкретних кінцевих результатів. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади не мають достатніх коштів для інноваційної трансформації відповідних галузей, а недержавні комерційні структури все ще не зацікавлені у здійсненні довгострокових проектів, які б забезпечували базові технологічні зміни. Перспективним напрямом вирішення проблем у цій сфері є перехід вітчизняного виробництва на інноваційний шлях розвитку. З ураху-

ванням ситуації, що склалася, необхідно більш чітко визначити концептуальні засади державної науково-технологічної та інноваційної політики. Враховуючи економічні, соціальні, екологічні, оборонні та інші національні інтереси, слід за короткий строк здійснити комплекс заходів, які б сприяли підвищенню якісних характеристик вітчизняного науково-технологічного потенціалу до рівня стандартів розвинених країн, інтенсифікації процесу опанування науковими знаннями, новими технологіями та їх практичному використанню [1].

Основними негативними чинниками, які унеможливають розвиток наукової сфери України, є такі: 1. відсутність стратегічного плану розвитку економіки України, як основи для визначення пріоритетів науково-технологічної сфери та концентрації на їх вирішенні значних ресурсів; 2. існування надмірного адміністрування наукових досліджень, що заглиблює проблему розділення наукових досліджень у закладах НАНУ та навчального процесу у закладах вищої освіти, а також впровадження результатів наукових досліджень; 3. інноваційно-інвестиційна непривабливість сучасного виробничого сектору економіки України та відсутність відповідного законодавчого забезпечення або його часті зміни; 4. відсутність повноважного органу центральної виконавчої влади, здатного провести відповідні реформи науково-технологічної сфери України; 5. штучне створення державою несприятливих умов для неефективного використання потенціалу і можливостей академічного та університетського сектору науки; 6. значне скорочення державного сектору галузевої науки і його неефективне використання для національного виробництва; 7. недоліки у підготовці та атестації наукових кадрів, їх матеріального та соціального забезпечення; 8. відсутність дієвої системи незалежної професійної експертизи наукових досліджень і розробок, захисту прав на інтелектуальну власність; 9. не ефективна діяльність більшості або відсутність громадських наукових товариств та спілок, їх незначний вплив на демократизацію наукового життя.

Тому у короткотерміновій перспективі, наукова сфера України, позбавлена значної державної підтримки та альтернативного притоку вітчизняного капіталу, переживатиме значні труднощі. Серед першочергових заходів щодо виправлення ситуації в цій сфері є такі: 1. зна-